

MAGYAR Balázs

A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS TEVÉKENYSÉGÉNEK FŐ IRÁNYAI ÉS JELLEMZŐI A VARSÓI SZERZŐDÉS IDŐSZAKÁBAN

*SOME MAJOR TRENDS AND FEATURES OF THE ACTIVITIES OF THE HUNGARIAN MILITARY
INTELLIGENCE IN THE WARSAW PACT ERA*

A cikk áttekinti az önálló magyar katonai hírszerzés (felderítés) történetét a rendszerváltoztatásig. Vizsgálja szervezetének, feladatrendszerének és működésének főbb jellemzőit, különös figyelmet fordítva a Varsói Szerződéshez történő tartozásból adódó sajátosságok meghatározására.

The article reviews the history of the independent Hungarian Military Intelligence until the change of regime. Examines the organization, functions and the operation of the Service, with particular attention to the duties of the Military Intelligence during the existence of the Warsaw Pact.

BEVEZETŐ

A titkosszolgálatok (nemzetbiztonsági szolgálatok) tevékenysége, feladatrendszere mindig a közvélemény érdeklődésének középpontjában állt. Ez főként annak tulajdonítható, hogy ezek a szolgálatok — működésük szigorú elveiből adódóan is — a nyilvánosság elől elzárva végezték (végzik) tevékenységüket, a médiában általában csak ritkán, legtöbbször csak egy-egy ügy, vagy esemény napvilágra kerülése esetén szerepelnek. A hazai és a nemzetközi könyvpiacra ennek ellenére gyakran jelennek meg a titkosszolgálatok működését bemutató (fiktív, vagy valós) írások, történetek, amelyek hitelessége azonban gyakran megkérdőjelezhető.

A titkosszolgálatok működésének fent említett jellegzetességéből adódóan a szolgálatok tevékenységét általában csak utólag, egy adott történelmi korszak lezárását követően lehet reálisan megítélni. A rendszerváltozás óta eltelt közel 20 év már lehetőséget ad arra, hogy górcső alá vegyük a magyar katonai hírszerzés működésének és feladatrendszerének jellegzetességeit a Varsói Szerződés időszakában.

A cikk keretei között arra vállalkoztam, hogy áttekintem a magyar katonai hírszerzés történetét, szervezetének és feladatrendszerének változását a rendszerváltoztatásig, különös figyelmet fordítva a Varsói Szerződéshez (VSZ) történő tartozásból adódó sajátosságokra. Természetesen minden egyes jellemző kifejtésére — terjedelmi és egyes, a működéssel kapcsolatos speciális szempont miatt — nincs lehetőségem. Elsősorban azoknak a sajátosságoknak az összefoglalására törekedtem, amelyek alapján (a szakértő olvasó) összehasonlítást tehet a szövetségi keretek között működő katonai hírszerzés rendszerváltozás előtti és utáni működésének jellegzetességei között.

A KATONAI HÍRSZERZÉS (FELDERÍTÉS) SZERVEZETE

A katonai hírszerzés (felderítés) — az '50-es évek közepétől (a Varsói Szerződés megalakulásától) a rendszerváltozásig — folyamatosan a vezérkari főnök közvetlen alárendeltségében, az MNVK 2. Csoportfőnökségeként működött. Vezetője a vezérkari főnök egyik (felderítő) helyettese volt. A csoportfőnökség funkcionálisan jól elkülönülő, bár időről-időre más és más elnevezéssel működő szervezetekből állt:

- operatív (hírszerző) szolgálat;
- tájékoztató (elemző és értékelő) szolgálat;
- rádiófelderítő (rádióelektronikai felderítő) szolgálat;
- csapatfelderítő, hadművelet-, harcászati felderítő szolgálat;
- adminisztratív, támogató és kiszolgáló (gazdálkodási) szervezetek.

A csoportfőnökség az operatív (hírszerző) szolgálaton belül ügynöki hírszerzést folytató szervezetet is működtetett, amely hatékonyan tevékenykedett. A csoportfőnökség alárendeltségébe sorkatonákkal feltöltött katonai szervezetek (például a 3. Önálló Rádiófelderítő Ezred, később dandár) is tartoztak. A szervezet működésének egyik sajátossága volt, hogy az állományába tartozó személyi állomány személyi és fizikai biztonságáért (biztonsági ellenőrzéséért) önálló (saját) szervezet (belső biztonsági osztály) volt felelős.

A csoportfőnökség egyik fontos, 24 órás munkarendben működő szervezete volt a tájékoztató szolgálat alárendeltségében tevékenykedő felderítő harcálláspont, amely orosz nyelvismerettel rendelkező állandó váltásparancsnokokkal biztosította a hazai állami és katonai vezetők tájékoztatását, valamint a VSZ katonai felderítő szolgálattal történő személyes és technikai kapcsolattartást és napi információcserét.

Az MNVK 2. Csoportfőnökség '80-as években működő szervezete hatékonyan integrálta a hadászati, a hadműveleti-harcászati és a harcászati felderítési szinteket. A csoportfőnökség szervezetében működő, a tájékoztató (elemző és értékelő) szolgálattal szorosan együttműködő csapatfelderítő szolgálat dolgozta fel a csoportfőnökség adatszerző szervezetei által megszerzett valamennyi hadműveleti-harcászati, valamint harcászati információt. Azokból rendszeresen készített segédleteket, adattárakat, kiadványokat a csapat tagozatban elhelyezkedő felderítő szervezetek számára. A csapatfelderítő szolgálat közvetlen kapcsolatot tartott a vezérkar különböző szervezeteivel, mindenek előtt a Magyar Néphadsereg háborús alkalmazását és gyakorlatait tervező hadműveleti főcsoportfőnökséggel, valamint szakmailag felügyelte az MN felderítő alegységeinek (zászlóaljok, századok) felkészítését. A csapatfelderítő szolgálat vezetője a vezérkar háborús tervezése és gyakorlatai során teljes hatáskörrel képviselte az MNVK 2. Csoportfőnököt.

A HÍRSZERZÉS FELADATRENDSZERÉNEK A MAGYAR NÉPHADSEREG TERVEZETT ALKALMAZÁSÁBÓL ADÓDÓ SAJÁTOS SÁGAI

A Varsó Szerződésen belüli hírszerző (felderítő) együttműködést — az '50-es évek közepétől a '80-as évek végéig — a Varsói Szerződés és a NATO stratégiai szembenállása határozta meg. A VSZ tagállamok illetve az összehangolt koalíciós felderítés fő erőfeszítése a NATO katonapolitikájára, valamint a szövetség és a tagállamok fegyveres erőire összpontosult. A tagállamok hírszerző (felderítő) szolgálatai szakmai tevékenységüket látszólag a szövetség érdekében, valójában azonban a szovjet haderő vezérkara igényei alapján hajtották végre. Az egyes országok hírszerző (felderítő) szervezeteinek fő feladatát a Varsói Szerződés haderői háborús alkalmazási irányainak megfelelően osztották fel. Ahhoz, hogy pontosan értsük a magyar katonai hírszerzés feladatrendszerét a Varsói Szerződés létezésének időszakában, röviden összegeznünk kell a VSZ háborús tervezési rendszerének sajátosságait és a Magyar Néphadsereg tervezett alkalmazását.¹

A Varsói Szerződés (VSZ) Európát önálló, fő *háborús térségként* értelmezte. Területét *északnyugati-, nyugati és délnyugati hadszíntérre* osztotta. A hadszíntereken belül *hadászati körzeteket* (amelyek megtartása, vagy elvesztése döntő befolyást gyakorolt volna a hadászati feladatok teljesítésére), illetve *hadászati irányokat* különböztetett meg.

A *délnyugati hadszíntér* Közép-Európa déli térségét, Dél-Európát, az akkori Szovjetunió délnyugati körzeteit (a Fekete-tenger nyugati térségével) és Észak-Afrika tengerparti sávját egyesítette. A hadszíntér *három hadászati irányt*, a balkánit, az adriait és az olaszt foglalta magában, továbbá hadműveleti és harcászati irányokra osztotta. Az *észak-olasz hadműveleti irány általános irányát* Szombathely–Graz–Klagenfurt–Udinec–Milano–Torino, illetve Budapest–Kaposvár–Ljubljana–Gorizia–Milano–Torino képezte, *befogadóképessége* egy-két front volt.

A VSZ csapatainak háborús alkalmazását – a VSZ *Politikai Tanácskozó Testülete* (PTT) útmutatása alapján – az *Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága (EFE)* és *törzse* tervezte meg. Az EFE törzsében a VSZ-tagállamok vezérkarainak képviselői is jelen voltak. Valójában az EFE Főparancsnoksága és törzse békevezetési funkciókat látott el. Háború esetére az európai háborús térségben alkalmazásra tervezett szovjet hadseregcsoportok

¹ www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/3/2003_3_9.html - Jakus János: A VSZ gyakorlatainak jellemző vonásai a feltételezett délnyugati hadszíntéren, 1-3. oldal (letöltés ideje: 2008.02.24.)

(frontok) parancsnokságai (felelősségi sávjuknak megfelelően, a szovjet vezérkar direktívája alapján), már békében megtervezték a VSZ-országok velük együttműködő fegyveres erőinek nagybani alkalmazását is. Az így elkészített alkalmazási terveket jóváhagyásra közvetlenül a szovjet vezérkarnak terjesztették fel. Az alkalmazási tervek nemzeti fegyveres erőkre vonatkozó fejezetéből az EFE Főparancsnoksága, illetve a szovjet vezérkar az egyes tagállamok részére külön-külön ajánlásokat dolgozott ki, melyekben meghatározta, hogy az adott ország fegyveres erőit melyik hadszíntéren, milyen hadászati irányban, milyen alárendeltségben, milyen megerősítés (támogatás) mellett, kivel együttműködve, milyen feladattal alkalmazzák.

A feladatszabás minden esetben kétoldalú konzultáció keretében történt. A szovjet vezérkar és az EFE Főparancsnokság mindig csak annyi információt közölt a nemzeti hadseregek képviselőivel, amennyire a haderők tevékenységének előkészítéséhez elengedhetetlenül szükség volt. Az adott irányban tevékenykedő koalíciós front részletes állományáról és feladatairól a magyar katonai vezetés például soha nem rendelkezett pontos információkkal. A *Magyar Néphadsereg* (MN) háborús alkalmazására általában a nemzetközi politikai helyzet alakulása függvényében öt évente készítettek új terveket, amelyeket évente pontosítottak.

A VSZ *hadászati tervezésére* tehát a szovjet dominancia és a korlátozott nemzeti szuverenitás érvényesülése volt a jellemző, ugyanakkor a szovjet politikai és katonai felső vezetés részéről bizalmatlanság volt érzékelhető a szövetség többi tagállama, illetve fegyveres erői iránt.

A szovjet elgondolások alapján, az *olasz hadászati irány Duna-völgyi-, és észak-olasz hadműveleti irányjaiban* kezdetben egy szovjet–magyar koalíciós front (a Dél-nyugati-, vagy a Kárpát Front) erőit tervezték alkalmazni azaz a céllal, hogy tüzérségi és légi előkészítést követően, atomfegyverek alkalmazásával (vagy az atomcsapások kiváltására történő állandó készenlét mellett) támadó hadműveletet indítsanak a NATO és az osztrák fegyveres erők Ausztria területén kialakított csoportosítása ellen. A csoportosítás szétverését követően pedig — az Alpok átjáróinak birtokbavételével — kedvező feltételeket teremtsenek a VSZ-csapatok Olaszország területére történő betöréséhez (a front állományában magyar részről egy hadsereget, valamint egy hadtestet, összesen hat hadosztályt terveztek alkalmazni).

A szovjet stratégia 1955-től, Ausztria (örökös) semlegességének deklarálásától kezdődően, többször módosult. A szovjet vezetés *Ausztria helyzetének megítélésével kapcsolatban abból indult ki, hogy* Ausztria semleges állam, de nyugati orientációjú, így egy VSZ-NATO közötti háború során valószínűleg az Észak-atlanti Szövetséget támogatná. Ha Ausztria NATO-csapatokat enged be területére, úgy azt Ausztria semlegessége feladásának kell tekinteni, tehát a VSZ-csapatok jogosultak az ország területén agresszióra készülő NATO, és az őket támogató osztrák erőket megtámadni. A szovjetek úgy értékelték, hogy az osztrák haderőt elsősorban védelmi feladatok megoldására készítik fel, de támadásban történő részvételük sem elképzelhetetlen.

A MAGYAR NÉPHADSEREG TERVEZETT ALKALMAZÁSA A VSZ HADÁSZATI TÁMADÓ HADMŰVELETÉBEN

*A VSZ észak-olasz hadműveleti irányra kidolgozott támadó hadműveletének terve szerint,*² a közvetlen háborús veszély időszakában a *Magyar Néphadsereg (MN) 5. Hadserege*, valamint az *MN 3. hadteste*, összesen 120 000 fő, 1200 db harckocsi, 1300 db löveg és aknavető, kilenc hadműveleti-harcászati-, tizennyolc harcászati rakétaindító-állvány, *átadásra kerül* a Magyarország területén állomásozó szovjet *Déli Hadsereg Parancsnokság állományából megalakuló Dél-nyugati Front Parancsnokságának*. A Magyarországon lévő szovjet csapatok állományából egy hadosztály, valamint a magyar 3. hadtest az 5. Hadsereg alárendeltségébe kerül, egy másik szovjet hadosztály a front tartaléka lesz. A Magyarország területén lévő további két szovjet hadosztály pedig a Kárpát-melléki Katonai Körzetből átirányított szovjet sereggel együtt a front jobbszárnyát alkotja részeivel Csehszlovákia területén.

A tervek szerint, a háború kitörésekor a front légierő egységeivel és tüzér magasabb egységekkel megerősített 5. Hadsereg — kétlépcsős hadműveleti felépítésben — az osztrák–magyar határ teljes szélességében, a Duna-völgyi és az észak-olasz hadműveleti irányokban *támadó hadműveletet kezd azzal a céllal*, hogy az olasz és a nyu-

² www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/3/2003_3_9.html - Jakus János: A VSZ gyakorlatainak jellemző vonásai a feltételezett délnyugati hadszíntéren, 3-4. oldal (letöltés ideje: 2008.02.24.)

gatnémet csapatok beérkezése előtt leküzdje az osztrák erők védelmét, majd a NATO-magasabb egységeket fokozatosan, beérkezésük sorrendjében találkozó ütközetekben szétverje és a hadműveletet tizenkettedik, tizenharmadik napjára teljesítse a hadsereg első hadműveletének feladatát (amely egyben a front közelebbi feladata volt). Az Észak-Olaszországba vezető hágók körzetébe kijutva, ott a sereget hídfőt foglal, hogy felkészüljön a hadsereg második hadműveletére, amely végrehajtásának eredményeként eléri a Lombard Velencei síkságot, ezzel teljesíti a front távolabbi feladatát.

Ebben a helyzetben a front jobbszárnyának csapatai a Duna mindkét partján Linz–München irányba tervezték kifejleszteni támadásukat.

A szovjet hadászati tervezők azzal számoltak, hogy az előzőekben ismertetett hadműveleti csoportosítással a fő irányban a sikeres támadáshoz szükséges két-háromszoros erőfölény rendelkezésre áll, ami biztosította volna a tervezett napi támadási ütem (25–30 km) megtartását a hadsereg hadműveletének teljes mélységében.

HÍRSZERZŐ (FELDERÍTŐ) EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS FELADATELOSZTÁS A VARSÓI SZERZŐDÉSEN BELÜL

Mint ahogy az a VSZ erői és a Magyar Néphadsereg csapatai előzőekben ismertetett háborús alkalmazási elgondolásából is kiderül, a magyar katonai hírszerzés (felderítés) fő feladata a NATO dél-európai (az észak-olasz hadműveleti irányban elhelyezkedő) fegyveres erői, ezen belül is a Dél-Németország és Észak-Olaszország területén állomásozó csapatok, valamint az osztrák fegyveres erők felderítése volt. A többi VSZ-tagállam hírszerző szolgálata ugyancsak az adott ország hadereje tervezett háborús alkalmazási irányának megfelelően tevékenykedett és végezte felderítő tevékenységét.

A VSZ hírszerző (felderítő) szolgálatai a megszerzett adatokat és információkat rendszeresen megosztották és kicserélték. Az együttműködés aktuális elvi és gyakorlati kérdéseiről legfelsőbb szinten a tagállamok hírszerző (felderítő) főnökeinek évi rendes, illetve időszakos értekezletein döntöttek. A tagállamok különböző fővárosaiban (az ország neveinek orosz ábécé szerinti sorrendjében) megtartott értekezletein meghatározták a hírszerzés (felderítés) fő irányait, de esetenként a külföldön tevékenykedő hírszerző állomány helyszíni (a Központ engedélyével történő) együttműködésének (az információk és a dokumentumok cseréjének) kérdése is a megbeszélések témáját képezte.

A VSZ-en belüli általános együttműködésen kívül a tagállamok között regionális, vagy kétoldalú együttműködés is megvalósult. A magyar katonai hírszerzés számára elsősorban Csehszlovákia és a Német Demokratikus Köztársaság katonai felderítő szolgálataival történő kapcsolattartás volt kiemelkedően hasznos. A német felderítő főcsoportfőnökség például rendszeresen (a gyakorlat megkezdése előtt több héttel) megküldte a NATO egyik legfontosabb hadászati parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatának forgatókönyvét, amelynek alapján a rádiófelderítő erők felkészülhettek a végrehajtásra kerülő mozzanatok hírváltásainak lehallgatására és feldolgozására.

Az adatok központi nyilvántartásának pontosabbá tétele érdekében a tagállamok hírszerző (felderítő) szolgálatainál számítógép-központokat hoztak létre. A '80-as évek közepére a VSZ-tagállamai között megvalósult a felderítési adatok számítógépes adathordozókon történő cseréje is. Ez magában foglalta a NATO-országok haderői béke és háborús hadrendjét és főbb fegyverzetét, valamint elhelyezését tartalmazó számítógépes listák kölcsönös megküldését is.

Legszorosabb mégis a szovjet hírszerzéssel történő együttműködés volt, ami a tagállamokban működő szovjet tanácsadókon keresztül valósult meg. A hírszerző (felderítő) szolgálatokhoz akkreditált tanácsadó (többnyire a szovjet a nagykövetséghez beosztott katonai és légügyi attasé helyetteseként) fő feladatát a szovjet katonai felderítéssel és a szovjet vezérkarral történő összeköttetés biztosítása képezte. A tanácsadó megkapta az érdeklődési körébe tartozó információkat és dokumentumokat, azokat (igény szerint orosz nyelvre fordítva) felterjesztette Moszkvába. Tevékenysége eredményeként betekintést nyert az adott ország felderítő szolgálatának tevékenységébe, egyfajta ellenőrzés alatt is tartva azt. *„A szovjet összekötő gyakran meglátogatott engem, és arról érdeklődött: hogyan mennek a dolgok. Az éves összefoglaló jelentések elkészítése, a következő év terveinek összeállítása időszakában meglátogatott és órákon keresztül faggatott. Gyanítottam, azt ellenőrzi, hogy a hírszerző főnö-*

kök értekezletén elfogadott irányelvek és feladatok bekerülnek-e, hogyan és milyen hangsúllyal a felderítés éves tervébe. Rendszerint odaadtam neki a már elkészült, de még jóvá nem hagyott terv egy példányát. Elolvasta minden betűjét, és a füzetébe jegyzetelt. A szovjetek nem bíztak semmit a véletlenre. Minden rajta tartották a szemüket, és mindenütt ott voltak, ahol az érdekeik azt megkívánták.”³

Mint ahogy már korábban is említettem, a felderítő (hírszerző) szolgálatok aktuális (napi) információinak cseréje a tagállamok 24 órás szolgálati rendben tevékenykedő felderítő harcálláspontjai közötti szóbeli tájékoztatáson és írásos jelentéseken keresztül valósult meg. Az együttműködés nyelve az orosz volt. A felderítő harcálláspontok egyik fő feladatát — a NATO fegyveres erői napi tevékenységének, gyakorlatainak felderítése mellett — a NATO nukleáris csapásmérő erői harckészültségi helyzetének figyelemmel kísérése képezte. Erre vonatkozóan, a tagállamok rádió-felderítő szolgálatai, a csapásmérő erők harckészültségbe helyezését biztosító híradó (összeköttetési) rendszerek figyelésével (lehallgatásával) szereztek információkat. A NATO nukleáris csapásmérő erőinek gyakorlás (ellenőrzés) céljából történő magasabb harckészültségbe helyezésére évente két alkalommal (rendszerint tavasszal és ősszel) „ACTIVE EDGE” fedőnéven (jelszóval) került sor. A VSZ-tagállamok felderítő (rádió-felderítő) szolgálatai, valamint felderítő harcálláspontjai között valóságos verseny alakult ki, hogy melyik szolgálat képes elsőként felfedni a harckészültség-ellenőrzés tényét. A harckészültségbe helyezés észlelése a VSZ fegyveres erői részéről azonnali intézkedések foganatosítását is maga után vonta. Ilyen alkalmakkor például — egy váratlan nukleáris csapás viszonzására — alkalmazási (indítási) körletbe rendelték és a legmagasabb harckészültségi fokozatba helyezték a tagállamok fegyveres erői hadászati és hadműveleti-harcászati rakétacsapatait.

A Varsói Szerződés felderítő szolgálatai jelentősebb értékeléseiket, kiadványaikat (például a NATO fegyveres erők állományáról, létszámáról, elhelyezéséről és fegyverzetéről készített éves összefoglaló jelentést) kölcsönösen megküldték egymásnak. A felelősségi körzetükbe tartozó országok katonai helyzetéről és haderőiről (havi és negyedéves) jelentésekben tájékoztatták egymást. A szolgálatok információkat feldolgozó tisztjei azonban nem vettek részt közös találkozók az un. baráti országok felderítő szolgálatainak munkatársaival.

A HÍRSZERZÉS (FELDERÍTÉS) TERÜLETEI ÉS FŐ ERŐKIFEJTÉSE

Mint ahogy arra már az előzőekben is kitértem, a magyar katonai hírszerzés fő feladatát a NATO és fegyveres erői, az Egyesült Államok és az európai nyugati nagyhatalmak (Német Szövetségi Köztársaság, Nagy-Britannia, Olaszország, illetve Franciaország), valamint az európai semleges országok (főként Ausztria és Svájc) katonapolitikájának és haderőinek felderítése képezte. Ennek megfelelően, a feladatrendszer katonapolitikai, haderő, haditechnikai és hadigazdasági, hadszíntéri (katonai infrastruktúrával kapcsolatos), valamint országismereti (az operatív helyzetet érintő) felderítési feladatokra tagozódott.

A *katonapolitikai felderítés* fő erő kifejtése az Észak-atlanti Szövetség katonapolitikai nézetrendszerének megismerésére, katonai doktrínájának és nukleáris stratégiájának felderítésére, a tagállamok belső politikai erőviszonyainak elemzésére, a tagállamok kormányai haderővel és a NATO-val kapcsolatos döntéseinek megismerésére irányult. A katonapolitikai témájú jelentések elsősorban a külföldön szolgálatot teljesítő hírszerző tisztiek, valamint a rádiófelderítés által megszerzett és speciálisan feldolgozott információin alapultak.

A *haderőfelderítés* feladatrendszerén belül meghatározó jelentőségű volt a NATO és tagállamai fegyveres erői szervezetének, állományának, elhelyezésének, fegyverzetének, harckészültségi, mozgósítási és kiképzési rendszerének, hadrafoghatóságának, morális állapotának, erős és gyenge oldalának felderítése. Fontos feladatot képezett a NATO fegyveres erők háborús alkalmazási terveinek megismerése, valamint a szövetséges fegyveres erők gyakorlatainak feldolgozása is. Utóbbit a VSZ katonai vezetése azért tartotta fontosnak, mivel — nézetei szerint — a gyakorlatok elgondolásaiból következtetéseket lehetett levonni a szövetséges fegyveres erők valós háborús alkalmazási terveire és elgondolásaira.

A gyakorlatok közül — jelentőségüknél fogva — kiemelkedett a NATO két évente tartott „WINTEX/CIMEX” fedőnevű hadászati parancsnoki és törzsvezetési gyakorlata, valamint a szövetséges fegyveres erők évente megrendezett („AUTUMN FORGE” fedőnevű) őszi gyakorlatsorozata, amelynek felderítése a VSZ valamennyi hírszerző

³ Mózsik Imre: Washingtoni emberünk (Hírszerző voltam Amerikában) 292.old. (Helikon Kiadó Kft., 1995.) ISBN 963 208 345 8

(felderítő) szolgálatának fő feladatát képezte. A gyakorlatokkal kapcsolatos információk feldolgozására a csoportfőnökség tájékoztató szolgálatán belül (24 órás szolgálati rendben működő) operatív csoportokat hoztak létre, amelyek térképen, tervtáblán és más vezetési okmányokban (pl. hadműveleti napló) naponta rögzítették a gyakorlatokkal kapcsolatban beérkezett információkat. Az operatív csoportok által feldolgozott (előértékelt) adatok és információk a tájékoztató szolgálat (2-3 főből álló) munkacsoportjához kerültek, amely a gyakorlatról (szöveges értékelést és grafikus adatokat tartalmazó) összefoglaló jelentést készített.

A „WINTEX/CIMEX” gyakorlatok fő célkitűzése a NATO-országok és fegyveres erői békeállapotból háborús készültségbe helyezése ellenőrzése, a NATO hadászati elveiben, valamint a fegyveres erők hadműveleti alkalmazásában beállt változások érvényesítése és begyakoroltatása volt. A gyakorlat során a NATO politikai és katonai felső vezetése, a tagállamok kormányai, védelmi minisztériumai és vezérkarai, a különböző szintű NATO-parancsnokságok, valamint az érintett polgári védelmi szervezetek elmélyítették együttműködésüket. Legtöbb esetben a gyakorlat tárgyát kontinentális méretű hadászati műveletek megszervezése és vezetése képezte. Ez kezdetben hagyományos fegyverek, majd az atomfegyver és más tömegpusztító fegyverek lépcsőzetes alkalmazásával, a NATO *rugalmas reagálás* katonai doktrínája és az un. *előretolt védelem* hadászati elgondolás elve alapján történt. Az „AUTUMN FORGE” őszi manőver-sorozat (felderítési szempontból nézve) egyik legfontosabb eseménye az európai hadszíntér amerikai és kanadai fegyveres erőkkel történő megerősítését végrehajtó „REFORGER” fedőnevű gyakorlat volt. (A „REFORGER” fedőnév betűszó, az erők átcsoportosítása Németországba kifejezést takarta: REdeployment of FORces to GERmany.) A gyakorlat aktív fázisának felderítésében, a német, holland és belga kikötőkre (repülőterekre) érkező erők kirakásának helyszíni szemrevételezésében a hírszerzés külföldön szolgálatot teljesítő munkatársai aktívan részt vettek és tapasztalataikról a Központot soron kívül tájékoztatták.

A Szövetség fent említett két legfontosabb gyakorlatáról a VSZ-országok felderítő szolgálatai önálló jelentést (tájékoztatót) készítettek, amelynek első tervezetét kölcsönösen kicserélték. Ezt követően készítették el a végleges változatot, amelyet – a hazai politikai és katonai vezetőkön kívül – az együttműködő „társzolgálatoknak” is megküldtek. A „WINTEX/CIMEX” gyakorlatok esetében, a tagállamok információi alapján, szövetségi értékelés is készült. A VSZ katonai hírszerző erői szempontjából kiemelt fontosságú volt még a NATO atomfegyverek alkalmazását modellező (kétévente tartott) „FALLEX”, illetve a szárazföldi és légi komponensből álló, a Szövetség szárnyain alkalmazásra tervezett NATO rohamdandár (évente megrendezett) „EXPRESS” fedőnevű gyakorlata. A NATO gyakorlatainak felderítésében a rádiófelderítő erők játszották a meghatározó szerepet.

A '80-as években ügynöki úton megszerzett, a NATO atomfegyverei alkalmazására vonatkozó, eredeti alkalmazási tervek megismerése jelentős mértékben segített abban, hogy a magyar politikai vezetés reálisan tudja megítélni a Szövetség katonai doktrínájának valós jellegét. (A tervek megismerése nem támasztotta alá a szovjet vezetés általánosan hangoztatott véleményét a NATO agresszív természetéről és támadó jellegű katonai doktrínájáról. Erről a '80-as évek végén az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjai is tájékoztatást kaptak.)

A *haditechnikai és hadigazdasági felderítés* fegyverek, alkatrészek és katonai berendezések eredeti példányainak megszerzését, külföldi szakkiállítások látogatását, valamint nyílt szakmai irodalom (például a fegyverrendszereket és azok adatait, képességeit bemutató Jane's kiadványok) beszerzését foglalta magában. A hírszerző szolgálat adatokat gyűjtött a NATO és más országok haderőiben rendszeresített valamennyi fegyverzetről. Figyelemmel kísérte a rendszeresített új fegyvereket, azok képességeit, a haditechnikai kutatások eredményeit. A '70-es és a '80-as években a külföldön szolgálatot teljesítő hírszerzők állandó szakmai feladatát képezte különböző hadiipari szakkiállítások és konferenciák látogatása, az ott elérhető prospektusok, leírások és konferencia-anyagok megszerzése. A hírszerzés erőinek feladata volt egyes fegyverek, haditechnikai eszközök, berendezések, lőszer-ek és alkatrészek mintapéldányainak, valamint embargó alá eső speciális high-tech termékek beszerzése is. A NATO-országokban szervezett nagyobb hadiipari kiállításokat, valamint bemutatókat (pl. a Nagy-Britanniában kétévente megrendezett Farnborough-i repülőgép-kiállítást) a hírszerzés munkatársai rendszeresen látogatták.

A *hadigazdasági információszerzés* elsősorban a NATO-tagállamok katonai (védelmi) költségvetésére, a hadiipar jellegére és teljesítő képességére, a kőolajtermelés volumenére és infrastruktúrájára (pl. csővezeték-rendszer), valamint a hadiipari exportra terjedt ki.

A *hadszintér (katonai infrastruktúra) felderítése* elsősorban a '60-as és a '70-es években képezte a magyar katonai hírszerzés fő feladatát, a '80-as évek közepétől (fokozatosan) háttérbe szorult. Legaktívabban az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, a Német Szövetségi Köztársaságban, Olaszországban és Ausztriában került végrehajtásra. Magában foglalta a Magyar Néphadsereg (és a Varsói Szerződés) tervezett háborús alkalmazási irányába eső katonai és polgári infrastruktúra (pl. az osztrák tábori erődrendszer, az észak-olasz megerősített körletek, az atomaknák telepítésére előkészített műtárgyak, az igénybe vehető kórházak, logisztikai bázisok stb.) felderítését, a terep befogadóképességének és járhatósági viszonyainak (különböző időjárási körülmények közötti) tanulmányozását. Minden NATO-tagállam vonatkozásában kiemelt fontosságú feladat volt az ott állomásozó, hadászati, hadműveleti-harcászati és harcászati rendeltetésű (nukleáris) támadó erők (rakéták, bombázó repülőgépek, atomhajtóműves rakétahordozó tengeralattjárók, manőverező robotrepülőgépek stb.) bázisainak, az eszközök számának és készenléti helyzetének, valamint a parancsnokságok és a törzsek, illetve a csapatok települési helyének és azok koordinátáinak meghatározása. A hadszintér felderítését a külföldön telepített, illetve a hazai bázisról kiküldött hírszerző erők felderítő párokat alkotva (általában gépkocsival) hajtották végre.

A felderítés adatait (a hírszerzés központján keresztül) a szovjetek is megkapták. Esetenként az is előfordult, hogy a diplomaták mozgásának adott országban történt korlátozása miatt a szovjetek a VSZ-országok katonai hírszerző szolgálatait kérték fel egyes felderítési feladatok végrehajtására. Ily módon tehát, a hadszintér felderítésével kapcsolatos feladatok végrehajtása sok esetben közvetlen szovjet érdekeket szolgált. A hadszintéri felderítési adatokat a hírszerzés központjában számítógépen rögzítették. Az adatbázis naprakész állapotban történő tartása azonban (az objektumok nagy mennyisége, jellemzőik gyakori változása, valamint a feladat végrehajtásába bevonható erők korlátozott száma miatt) szinte lehetetlen feladatnak bizonyult.

Az un. *országismereti (operatív helyzettel kapcsolatos) felderítés* feladatait az adott (NATO, vagy semleges) ország politikai és közigazgatási intézményrendszerével, titkosszolgálataival és más rendvédelmi szervezeteivel kapcsolatos, valamint az állam működésének valamennyi területét (pl. a közlekedést, a banki és a postai szolgáltatást, a vendéglátóipart stb.) átfogó (elméleti és főként gyakorlati) ismeretek összegzése képezte. Célja az volt, hogy megalapozott, hiteles és naprakész információkat biztosítson az adott országban végrehajtásra kerülő hírszerző akciókhoz. Az országismereti (általános jellegű és a Központ által meghatározott speciális) információk összegyűjtése és felterjesztése általában a külföldön szolgálatot teljesítő hírszerző tisztek feladata volt, de a felterjesztett dokumentumok alapján a Központ is folytatott ilyen irányú tevékenységet. Az országismereti (operatív helyzettel kapcsolatos) információk körébe tartozott a különböző országokban előforduló kémügyek tapasztalatainak szakmai szempontú feldolgozása is.

KÖVETKEZTETÉSEK

A magyar katonai felderítés (hírszerzés) tevékenységének az ötvenes évek közepétől a nyolcvanas évek végéig tartó jellemzőiből az alábbi következtetések vonhatók le:

- a magyar katonai felderítés (hírszerzés) koalíciós keretek között (szövetségi rendszerben), szövetségi érdekeket és ideológiát szem előtt tartva, a Varsói Szerződés tagállamai katonai felderítő (hírszerző) szolgálataival szoros együttműködésben tevékenykedett, sok esetben közvetlen szovjet érdekeket szolgálva;
- fő erőfifejtése elsősorban a NATO-ra és tagállamaira, valamint Ausztriára összpontosult, de részben globális jellegű is volt, a világ több térségére (pl. Közel- és Távol-Kelet, Észak-Afrika stb.), valamint semleges országokra (pl. Svájc) is kiterjedt;
- a felderítés (hírszerzés) fő feladatát katonapolitikai, haderő-, haditechnikai és hadigazdasági, katonaföldrajzi (katonai infrastruktúra), valamint országismereti (az operatív helyzettel kapcsolatos) felderítési feladatok képezték;
- a katonai felderítés (hírszerzés) a Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökének közvetlen alárendeltségében, a Vezérkar 2. csoportfőnökségéként hajtotta végre feladatait, de (elsősorban hosszú időn át beosz-

tásában lévő vezetőjén keresztül, aki a vezérkari főnök egyik helyettese, egyben a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának tagja volt), az MSZMP Központi Bizottsága politikai irányítása alatt is állt;

- a szovjet katonai felderítés (hírszerzés) – összekötő delegálásán keresztül – közvetlenül megismerhette a magyar katonai felderítés által megszerzett információkat és dokumentumokat, feladatokkal látta el a magyar szolgálatot, így a magyar felderítés nemzeti jellege sok esetben háttérbe szorult.

Kulcsszavak: Varsói Szerződés, titkosszolgálatok, katonai hírszerzés, hadműveleti irány.

Keywords: Warsaw Pact, secret services, military intelligence, operational direction.

FELHASZNÁLT IRODALOM

HAJMA Lajos: *A katonai felderítés és hírszerzés története.* -Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Felderítő Tanszék, 2001. (egyetemi jegyzet).

KOVÁCS József, Deres László: *Kék nyilak a béke ellen.* -Bp.: Zrínyi Katonai Kiadó, 1978. -ISBN 963 326 055 8

MÓZSIK Imre: *Washingtoni emberünk (Hírszerző voltam Amerikában).* -Bp.: Helikon Kiadó Kft., 1995. -ISBN 963 208 345 8

VARGA Kálmán: *Az Észak-olasz, és a Duna-völgyi hadműveleti irány osztrák területen átvezető irányszakaszainak katonaföldrajzi jellemzése és kihatásai a hadműveleti és harcászati felderítő erők tevékenységére.*

-Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (doktori értekezés)

Internetes források

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal története (www.kfh.hu/hsztortenet/html)

JAKUS János: *A VSZ gyakorlatainak jellemző vonásai a feltételezett délnyugati hadszíntéren.* www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtu-domany/2005/3/2003_3_9.html (letöltés ideje: 2008.02.24.)

JAKUS János: *A magyar hírszerző szervek tevékenysége a „béketábor” és Jugoszlávia szembenállásának időszakában* www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsesegi_szemle/a_magyar_hirszerz_szervek (letöltés ideje: 2008.02.24.)

Hírszerzés története. www.kbh.gov.hu/index.php?id=hirszerzestortenete (letöltés ideje: 2008. március 10.)